

УДК 330. 332

Конєва І.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів

Сумського національного аграрного університету

**ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМСТВ АПК:
СТАН ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ****STATE FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES:
STATE AND DEVELOPMENT STRATEGY****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто сучасний стан державного фінансування аграрних підприємств, його форми та напрями. Визначено проблеми державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: державна фінансова підтримка, видатки бюджету, кредитування фермерських господарств, реформа державної підтримки, стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены современное состояние государственного финансирования аграрных предприятий, его формы и направления. Определены проблемы государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Обоснованы стратегические направления развития аграрного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: государственная финансовая поддержка, расходы бюджета, кредитование фермерских хозяйств, реформа государственной поддержки, стратегия развития.

ANNOTATION

The article describes the current state of public financing of agricultural enterprises, its shape and direction. Identify the problems of state financial support to agricultural producers. Informed strategic directions of development of agrarian sector of Ukraine's economy.

Keywords: state financial support, budget expenditures, loans to farms, reform of government support, development strategy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах агропромисловий комплекс залишається одним із найважливіших секторів економіки. Стабільний розвиток аграрних підприємств гарантує продовольчу безпеку держави, сприяє перетворенню аграрного сектору на високоефективний та конкурентоспроможний сектор економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках, формує ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності, створює надійне джерело бюджетних надходжень і потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій та економіки держави загалом.

Аграрні підприємства функціонують в умовах економічної нестабільності та цінової невизначеності, тому важливою умовою їх розвитку є державна фінансова підтримка. Однією з проблем розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні є його недостатня державна підтримка. Сучасний вплив держави на галузі АПК характеризується недосконалістю, необґрунтованістю та недофінансуванням, що потребує перегляду форм і методів державної підтримки агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти рівня державної підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні представлено в поглядах П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненка, А.Д. Діброва, О.Є. Гудзь, П.І. Гайдуцького, В.В. Юрчишина, О.М. Могильного В.К. Збарського, та інших вітчизняних вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте цілісної ефективної моделі державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки немає, тому це питання потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Водночас залишилася ще низка невирішених і недосліджених питань, які потребують більш детального аналізу щодо державної підтримки аграрних підприємств України.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану державної фінансової підтримки аграрних підприємств і обґрунтуванні стратегії розвитку аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення сутності державної підтримки підприємств агропромислового комплексу висвітлюються в роботах багатьох вітчизняних вчених. За визначенням О.Є. Гудзь, державна підтримка аграрного сектору економіки як основний механізм реалізації державної аграрної політики є свідомим створенням сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпеченого матеріальними та фінансовими ресурсами [1 с. 60].

Державна фінансова підтримка розвитку агропромислового комплексу здійснюється за такими формами:

- непряма державна підтримка (надання податкових пільг);
- пряма державна підтримка (бюджетні асигнування, бюджетні позики).

Підтримка держави здійснюється у різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер. Основні засади бюджетного фінансування сільського господарства в Україні визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року» тощо.

Мета сучасної аграрної політики нашої країни полягає у гарантуванні продовольчої безпеки країни, утвердженні пріоритетного розвитку агропромислового виробництва, створенні сучасного конкурентоспроможного агропромислового виробництва, виході на агропромисловий ринок світу. Безумовно, жоден із цих напрямів неможливо втілити в життя без державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору економіки.

Згідно з українським законодавством питома вага видатків на фінансування сільського господарства має становити не менше 5% видаткової частини Державного бюджету. Реальні обсяги фінансування не досягають задекларованих показників (табл. 1).

Очевидно, що останніми роками спостерігається негативна тенденція до зниження питомої ваги видатків Міністерства аграрної політики та продовольства у бюджетах України. Так, у 2016 році

Таблиця 1

Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України, млрд. грн.

Показники	Роки						Відхилення (+; -) 2017/2012
	2012	2013	2014	2015	2016	2017*	
Видатки Державного бюджету (всього)	360,5	363,6	384,6	554,6	642,3	735,4	374,9
Міністерство аграрної політики та продовольства	8,6	8,4	3,5	1,7	1,6	5,5	-3,1
Відсоток до загального обсягу видатків	2,39	2,3	0,9	0,3	0,25	0,7	-1,69 в. п.

* Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

Джерело: складено автором за [2; 3; 4]

Таблиця 2

Фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів Загального фонду Державного бюджету, 2014–2017 роки, млн. грн.

Видатки	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017* рік	(+; -) 2017/2014
Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України	1 498,0	674,6	511,0	2 399,8	901,8
Загальне керівництво та управління у сфері АПК	45,1	45,7	85,5	122,3	77,2
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів		300,0	285,0	300,0	300,0
Дослідження, прикладні науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку АПК, дослідження та експериментальні розробки у сфері АПК	63,1	46,5	50,5	71,5	8,4
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	12,9	8,0	7,8	10,5	-2,4
Підготовка кадрів для АПК вищими навчальними закладами I–IV рівнів акредитації	1 345,7	–	–	–	-1 345,7
Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт державного підприємства «Солотвинський солерудник» Тячівського району Закарпатської області	2,7	2,7	3,0	8,0	5,3
Фінансова підтримка заходів в АПК	–	–	–	55,0	55,0
Оздоровлення та відпочинок дітей працівників АПК	7,5	–	–	–	-7,5
Організація і регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	16,4	15,9	49,3	74,5	58,1
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників	–	–	–	75,0	75,0
Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення	4,5	5,7	–	–	-4,5
Державна підтримка галузі тваринництва	250,0	–	300,0	210,0	-40,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	–	–	–	1 473,0	14 73,0

* Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

Джерело: [2; 3; 4]

питома вага становила лише 0,25% до загального обсягу видатків Державного бюджету.

Зазначимо, що Проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» передбачено видатки загального фонду Держбюджету на суму 735,4 млрд. грн., а це на 374,9 млрд. грн. більше, ніж у 2012 році. Крім того, передбачені видатки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 5,5 млрд. грн. (0,7% до загального обсягу видатків), що на 3,1 млрд. грн. менше, ніж у 2012 році. Але порівняно з 2016 роком питома вага видатків на фінансування Мінагрополітики збільшилася на 3,9 в. п. [2].

Фінансування видатків з Міністерства аграрної політики здійснюється згідно з помісячним розписом асигнувань державного бюджету за рахунок коштів Загального фонду державного бюджету (табл. 2).

Проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» передбачено видатки у сумі 1473,0 млн. грн. на фінансову підтримку сільгосптоваровиробників. З 2015 року фінансування видатків на підготовку кадрів для АПК вищими навчальними закладами I–IV рівнів акредитації припинено, тому що ВНЗ, які раніше підпорядковувались Міністерству аграрної політики і продовольства, перейшли до Міністерства науки і освіти України [3].

Було припинено фінансування видатків за бюджетною програмою «Державна підтрим-

ка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», але в проекті бюджету на 2017 рік поновлено фінансування на суму 75 млн. грн. Видатки за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» у 2017 році становлять 1473,0 млн. грн. загального фонду бюджету [4].

Окрім того, проектом бюджету на 2017 рік передбачено залучення 400 млн. євро від Європейського інвестиційного банку на реалізацію інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі.

Фінансування видатків у Мінагрополітики здійснюється також за рахунок коштів Спеціального фонду державного бюджету (табл. 3).

Загальний обсяг фінансування АПК за рахунок коштів Спеціального фонду держбюджету за останні два роки знизився на 294,6 млн. грн. З 2015 року було припинено виконання бюджетної програми фінансової підтримки галузі тваринництва. За період дослідження тільки у 2015 році були виділені кошти на збільшення статутного капіталу НАК «Укragenrolizing» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу на суму 54,0 млн. грн.

Оптимізації фінансування аграрної науки держава має приділити підвищену увагу, оскільки це є запорукою відродження сільськогосподарства країни. Пріоритет у збільшенні

Таблиця 3
Фінансування видатків по Мінагрополітики України за рахунок коштів Спеціального фонду Державного бюджету, 2014–2017 роки, млн. грн.

Видатки	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	(+; -) 2017/2014
Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України	1 941,5	200,9	180,8	1 646,9	-294,6
Дослідження, прикладні науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку АПК, дослідження та експериментальні розробки у сфері АПК	33,5	35,3	37,2	48,5	15,0
Підвищення кваліфікації фахівців АПК	6,7	6,6	6,6	8,5	1,8
Підготовка кадрів для АПК вищими навчальними закладами I–IV рівнів акредитації	808,4	–	–	–	-808,4
Фінансова підтримка заходів в АПК	5,0	5,0	5,0	–	-5,0
Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експорту об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	100,0	100,0	100,0	51,4	-48,6
Збільшення статутного капіталу НАК «Укragenrolizing» для закупівлі технічних засобів для АПК з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу	–	54,0	–	–	x
Організація і регулювання діяльності установ в системі АПК та забезпечення діяльності Аграрного фонду	–	–	32,0	33,5	33,5
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників	100,0	–	–	–	-100,0
Державна підтримка галузі тваринництва	888,0	–	–	–	-888,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	–	–	–	1 500,0	1 500,0

* Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»

Джерело: [2; 3; 4]

обсягів фінансування наукових розробок у сфері АПК має бути надано тим, які забезпечують зростання доданої вартості, а саме розробкам у галузі племінного тваринництва, родючості ґрунтів. Необхідно забезпечити фінансування фундаментальних досліджень, розробки найважливіших новітніх технологій, а також інновацій [5, с. 163].

Основними причинами слабкої дієвості механізму державної підтримки АПК є недосконалість механізмів отримання та розподілу бюджетних коштів і порушення бюджетної дисципліни під час їх використання. Щорічна зміна порядку та механізмів виділення коштів з державного бюджету, їх громіздкість, запізнє затвердження і постійне протягом року внесення до них змін спричиняють несвоєчасне отримання коштів державної фінансової підтримки, неефективне їх використання і повернення наприкінці року до державного бюджету [6, с. 29].

Вагомим недоліком вітчизняної практики державного стимулювання аграрного сектору є також те, що нині практично згорнута реалізація заходів, спрямованих на підтримку дрібних сільськогосподарських підприємств, які відчувають найбільший дефіцит фінансових ресурсів. Отже, спостерігається монополізація аграрного виробництва, формування крупних агрохолдингів, які поступово витісняють із ринку дрібних виробників.

Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект стратегії розвитку аграрного сектору «3 + 5», який включає в себе такі основні напрями, як земельна реформа, реформа державної підтримки та реформа державних підприємств.

Метою реформи державної підтримки є пряма підтримка дрібних виробників, створення умов для їхнього успішного господарювання та розвитку.

Розглянемо більш детально напрями, способи та результати реформи державної підтримки (табл. 4).

Безпосередню пряму фінансову підтримку фермерам уповноважений надавати Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Цей фонд надає фінансову підтримку на поворотній основі, тобто це безвідсо-

тковий кредит на 5 років. Гарантією повернення коштів стає застава майна фермера.

Фінансова підтримка надається на конкурсних засадах:

1) новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, – строком від трьох до п'яти років для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, провадження виробничої діяльності;

2) іншим фермерським господарствам – строком до п'яти років для придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, зокрема для придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин (телиць, нетелей, корів, свиноматок, ярок, вівцематок, кізочок та козوماتок) та проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, зокрема для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорації земель.

Для підтримки вітчизняних фермерів держава щороку виділяє десятки мільйонів гривень на пільгові кредити. У Державному бюджеті України на 2014 рік передбачено 27,9 млн. гривень для надання фінансової підтримки фермерським господарствам на вигідних умовах (безвідсотковий кредит з терміном повернення до 5 років).

У 2015 році, згідно з рішеннями комісії, фінансову підтримку на поворотній основі отримали 158 фермерських господарств на загальну суму 25,6 млн. грн. Середній розмір підтримки на господарство склав 162,0 тис. грн.

Ці кошти надаватимуть на виробництво, переробку та збут продукції, купівлю сільгосптехніки, будівництво та ремонт тваринницьких приміщень і, головне, на поновлення обігових

Таблиця 4

Основні напрями реформи державної підтримки аграрного сектору економіки

НАПРЯМИ	СПОСОБИ	РЕЗУЛЬТАТИ
1) пряма державна підтримка малих та середніх фермерів, а не агрохолдингів; 2) підтримка дрібних виробників, які можуть створювати продукцію з доданою вартістю та нові робочі місця; 3) чітке фокусування на цільових групах, стабільність результатів підтримки.	1) фінансова підтримка за рахунок компенсації кредитних ставок; 2) використання державної інфраструктури; 3) фонд підтримки малих сільськогосподарських виробників; 4) розвиток страхування; 5) субсидування дрібних фермерів та інші програми стимулювання окремих напрямів.	1) стимулювання органічного виробництва; 2) конкурентоспроможність та процвітання дрібних фермерів; 3) прозорість розподілу підтримки.

Джерело: складено автором за [7]

коштів. Згідно з інформацією про використання бюджетних коштів кредитні кошти спрямовані на:

- 1) поновлення обігових коштів – 70,6% від загальної суми коштів;
- 2) придбання техніки – 12,5%;
- 3) провадження виробничої діяльності – 8,6%;
- 4) виробництво, переробку та збут продукції – 7,9%;
- 5) будівництво та реконструкцію приміщень – 0,4%.

Фінансова підтримка на конкурсних засадах на поворотній основі надається у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів (табл. 5).

Таблиця 5
Надання державних кредитів
фермерським господарствам

Відділення	Обсяг фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі (тис. грн.)		
	2014 рік	2016 рік	Відхилення (+; -) 2016/2014
АР Крим	513,4	-	-513,4
Вінницьке	1 900,0	1 159,6	-740,4
Волинське	421,3	265,8	-155,5
Дніпропетровське	2 491,5	1 301,9	-1 189,6
Донецьке	1 118,7	558,4	-560,3
Житомирське	438,0	261	-177
Закарпатське	139,5	74,4	-65,1
Запорізьке	1 587,5	754,6	-832,9
Івано-Франківське	237,2	148,7	-88,5
Київське	1 230,4	721,4	-509,0
Кіровоградське	2 600,3	1 567,7	-1 032,6
Луганське	1 372,6	743,5	-629,1
Львівське	1 065,7	539,4	-526,3
Миколаївське	1 618,2	909,6	-708,6
Одеське	1 799,5	1 240,2	-559,3
Полтавське	1 607,0	908	-699
Рівненське	287,4	164,5	-122,9
Сумське	697,5	477,7	-219,8
Тернопільське	717,0	398,6	-318,4
Харківське	1 406,2	949,2	-457
Херсонське	1 423,0	708,7	-714,3
Хмельницьке	1 068,6	673,9	-394,7
Черкаське	1 233,2	716,6	-516,6
Чернівецьке	262,3	155	-107,3
Чернігівське	664,0	420,8	-243,2
Всього	27 900,0	15 819,2	-12 080,8

У 2016 році держава через цей фонд надала аграріям лише 15,8 мільйонів гривень, що на 12,1 млн. грн. менше, ніж у 2014 році [7].

У Єдиній комплексній стратегії розвитку агросектору, яку у 2015 році розробило Мінагрополітики, принципи диференційованого за-

стосування податкової, прямої бюджетної та регуляторної політики до кожного типу господарств на селі відсутні. Невідкладним завданням уряду є перехід до реальної політики стимулювання багатуокладного та сталого розвитку українського села.

Необхідно швидко інтегрувати малих виробників в організований ринок, створити для них режими пільгового і навіть «нульового» оподаткування, пріоритетної підтримки, вищого за ступенем довіри контролю – нагляду. Потрібна кропітка робота з ними щодо кооперування та організації в спілки.

Слід чітко відмежувати середній бізнес, який не виходить за межі сільських громад та націлений на одержання більшої доданої вартості не з авансованої гривні, а з гектара. Цей тип господарювання є головним в питанні самоспроможності сільських громад і також потребує особливих податкових підходів. Це вимагає податкового примирення з великим агробізнесом. Він повинен розуміти, що держава диференціює податкове навантаження не проти них, а для збереження малого і середнього бізнесу на селі. Натомість вони позбавляться ноші соціальних угод та одержать велику кількість надійних малих партнерів [8].

Висновки. Отже, державна підтримка агропромислового комплексу є неодмінною умовою його сталого розвитку та забезпечення продовольчої безпеки держави. Державна фінансова підтримка аграрних підприємств в нашій країні характеризується недосконалістю і недостатністю фінансування галузевих складових АПК, тому їй слід здійснювати шляхом відповідного фінансування галузі, виходячи з підвищення експортного потенціалу та конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Потребують перегляду підходи до розподілу державних коштів в аграрній сфері, застосування адекватних механізмів здійснення та підвищення ефективності державної підтримки аграрних підприємств. Велике значення в цьому питанні матиме спрямування державної підтримки в бік дрібних сільськогосподарських підприємств, в бік розвитку фінансово-кредитних установ, які мають стати основним джерелом фінансових ресурсів, для забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 58–63.
2. Про Державний бюджет України на 2013 рік : Закон України від 6 грудня 2012 року № 5515-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>.
3. Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України від 28 грудня 2014 року № 80-VIII (зі змінами, внесеними згідно із Законами від 2 березня 2015 року № 217-VIII, від 7 квітня 2015 року № 278-VIII) / Верховна Рада України [Елек-

- тронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19/print1429990264418008>.
4. Про Державний бюджет України на 2017 рік : Проект Закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=60032&pf35401=406086>.
 5. Комарова І.В. Фінансове забезпечення аграрного сектора України за рахунок бюджетних коштів / І.В. Комарова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4(16). – С. 161–165.
 6. Збарський В.К. Державна підтримка сільського господарства / В.К. Збарський, В.П. Горьовий // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 6 (255). – С. 27–31.
 7. Стратегія розвитку аграрного сектора «3 + 5» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
 8. Проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>.